

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΥΠΟ ΤΟΥ Κ. ΚΩΣΤΑ ΣΤΡ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ τεύχους 6, τόμου Η')

Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτῇ, ἡ ντετερμινιστικὴ φιλοσοφία τοῦ Marx καὶ τῶν μαρξιστῶν εἶχε τὶς πιὸ καταστρεπτικὰ συνέπειες. Ὁ Marx — παρ' ὅλα τὰ ἀποσπάσματα ποῦ ἀναφέραμε πιὸ πάνω — ἦταν βαθύτατα πεπεισμένος ὅτι ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ προλεταριάτου θὰ γίνῃ μὲ τὸν ἴδιο αὐτοματισμό, μὲ τὸν ἴδιο «μοιραῖο μηχανισμό» μὲ τὸν ὅποιο ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάσταση δημιούργησε τοὺς προλεταρίους χωρὶς νὰ τοὺς ρωτήσῃ καὶ χωρὶς νὰ πάρῃ τὴν ἄδειά τους. Στὸ μέτρο ποῦ ἀναπτύσσεται ὁ καπιταλισμός, γράφει στὸ *Κεφάλαιο*, «*αὐξάνεται καὶ ἡ ἀθλιότητα, ἡ καταπίεση, ἡ σκλαβιά... ἀλλὰ ἐξ ἴσου ἀναπτύσσεται καὶ ἡ ἐξέγερση τῆς ἐργατικῆς τάξης — αὐτῆς τῆς ἐργατικῆς τάξης ποῦ ἀδιάκοπα αὐξάνεται καὶ ποῦ πειθαρχήθηκε, ἐνοποιήθηκε καὶ ὀργανώθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν μηχανισμό τῆς καπιταλιστικῆς διαδικασίας τῆς παραγωγῆς*» (1). Ὅγδόντα χρόνια μετὰ τὸ κεφάλαιο καὶ μπρὸς στὴ σημερινὴ εἰκόνα τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, μποροῦμε μὲ κάθε βεβαιότητα νὰ ποθῶμε ὅτι ὁ «μηχανισμός» αὐτός οὔτε «ἐνοποίησε» (!) οὔτε καὶ «ὀργάνωσε» τὸ προλεταριάτο: τὸ μόνο ποῦ ἔκανε εἶναι νὰ τὸ «συγκεντρώσῃ» καὶ νὰ τὸ «μονιμοποιήσῃ». Στὸν «*Ἐμφύλιον Πόλεμον στὴ Γαλλία*» ὁ Marx λέει ὅτι οἱ ἐργάτες δὲν «*πρόκειται νὰ πραγματοποιήσουν ἕνα ἰδεῶδες ἀλλὰ νὰ βγάλουν στὸ φῶς τὰ στοιχεῖα τῆς καινούργιας κοινωνίας ποῦ ἡ παλιὰ ἀστική κοινωνία κρύβει μέσα της*» (2). Ἡ σημερινὴ ἐποχὴ ἀπόδειξε ὅτι γιὰ νὰ βγοῦν αὐτὰ τὰ «στοιχεῖα» στὸ φῶς χρειάζονται τὴν πιὸ ἐνεργητικὴ μεσολάβηση αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν «ἰδανικῶν». Ὁ Kautsky λίγα χρόνια μετὰ τὸν Marx ἐδήλωσε στὸ ὄνομα τῆς σοσιαλδημοκρατίας: «*Ζαίρομε ὅτι τόσο λίγο μποροῦμε νὰ δημιουργήσουμε τὴν σοσιαλιστικὴν ἐπανάσταση ὅσο λίγο μποροῦν καὶ οἱ ἀντίπαλοί μας νὰ τὴν ἐμποδίσουν. Τὸ ἔργο μας δὲν εἶναι οὔτε ἡ πρόκληση οὔτε καὶ ἡ προπαρασκευὴ τῆς ἐπανάστασης*». Ἡ ἐπανάσταση εἶναι λοιπὸν ἔργο τῆς ἱστορίας, δηλαδὴ τῆς «ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων» καὶ τῆς «ἀντανάκλασής» τῆς στὴ συνείδηση τῶν ἐνδιαφερομένων!

Τὶς σκέψεις αὐτὲς τὶς βρίσκουμε σ' ἕνα βιβλίον ποῦ φέρει τὸν ἀπροσδόκητο τίτλον «*Ὁ δρόμος πρὸς τὴν ἐξουσία!*» Ὅπως καταλαβαίνουμε, ὁ δρόμος αὐτός εἶναι χαραγμένος πρὶν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον — ἀπὸ τὴν ἱστορίαν μὲ ἴωτα κεφαλαῖο, ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων

1) Das Kapital I, 803.

2) Marx : La Guerre Civile en France, σελ. 63.

μέ τις ἀναπόφευκτα «σοσιαλιστικές» της συνέπειες. Οἱ ἄνθρωποι ἀκολουθοῦν τὸ δρόμο τῆς ἱστορίας, πού εἶναι ὁ δρόμος πρὸς τὴν ἐκμηδένιση τῶν καπιταλιστῶν καὶ πρὸς τὴν ἐξουσία τῶν προλεταρίων (ὁδὸς ἄνω κάτω μία καὶ αὐτή!), ὅπως κυκλοφοροῦν μέσ' στὰ ὑπόγεια τοῦ μετρό: ὀδηγοῦμενοι ἀπὸ «ἀντικειμενικές» ἀπαγορεύσεις πού μόνο οἱ χασομέρηδες καὶ οἱ παράφρονες σκέπτονται ὅτι μποροῦν ν' ἀγνοήσουν καὶ ἀπὸ πινακίδες μέ τις ἀκριβεῖς κατευθύνσεις, πού οἱ ἔμφρονες δὲν ἔχουν παρά νὰ τις ἀφήσουν ν' «ἀντανაკλαστοῦν» πάνω στὴ συνείδησή τους. Μόνο πού ὅταν ἔχουμε νὰ κάνουμε μέ τὴν ἱστορία, ποτὲ δὲν μποροῦμε νὰ ξαίρουμε ἂν οἱ πρωταγωνιστές της εἶναι ἔμφρονες ἢ παράφρονες: ὅπωςδήποτε, στὴν περίπτωση τοῦ Κάουτσκι, ἡ ἱστορία μέ τις «πονηρίες» της καὶ μέ τις «φάρσες» της ἄλλαξε τις πινακίδες καὶ τις διευθύνσεις, καὶ ὁ «δρόμος πρὸς τὴν ἐξουσία» ὀδήγησε τοὺς σοσιαλδημοκράτες στὰ στρατόπεδα συγκέντρωσης τοῦ Χίτλερ...

Μέσα στὸν καπιταλισμό, ὁ αὐτοματισμός (δηλαδή ἡ *φетиχιστικὴ πίστη* *ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἔχει αὐτόματα συνέπειες εὐνοϊκὲς γιὰ τὸ προλεταριάτο*), στρέφεται ἄμεσα *ἐναντίον* τοῦ προλεταριάτου γιατί τοῦ εὐνουχίζει τὴν ἐπαναστατικὴ του συνείδηση. Καὶ τὸ ἴδιο ἰσχύει *a fortiori* μέσα σ' ὁποιοδήποτε καθεστῶς προέλθει ἀπὸ τὴν (ἐπαναστατικὴ ἢ ὄχι) ἀνατροπὴ τοῦ καπιταλισμοῦ.

Αὐτὸ θὰ τὸ δοῦμε ἀργότερα, ὅταν θὰ ἀναλύσουμε τις καταστρεπτικὲς (γιὰ τὴ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου», ἀλλὰ εὐεργετικὲς γιὰ τὴ δικτατορία τῆς γραφειοκρατίας) συνέπειες τῆς φетиχιστικῆς συνταύτισης τοῦ σοσιαλισμοῦ μέ τὴ δικτατορία τοῦ κόμματος καὶ τὴ σχεδιοποιημένη βιομηχανοποίηση. Ἄλλ' ὡς ἐπιστρέψουμε στὸν Λένιν, κί' ὡς ρωτήσουμε νὰ μάθουμε τί συμπεράσματα μπορεῖ νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸν παραλληλισμὸ τῶν ἀστικῶν καὶ τῶν ἐργατικῶν ἐπαναστάσεων.

Ὅπως εἶδαμε, ἡ οὐσιαστικὴ διαφορὰ πού ξεχωρίζει τὴν ἀστικὴ τάξη καὶ τὴν ἐργατικὴ εἶναι ὅτι τὸ ἀστικὸ καθεστῶς, δηλαδή ἡ *οἰκονομία* ὅπου κυριαρχοῦν οἱ ἀστοί, προϋπάρχει τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης, ἐνῶ τὸ ἐργατικὸ καθεστῶς, δηλαδή ἡ οἰκονομία ὅπου κυριαρχοῦν οἱ ἐργάτες, προϋποθέτει *ὄχι ἀπλῶς* τὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὴν ἐργατικὴ τάξη, ἀλλὰ τὴ *διαρκῆ ἀσκηση τῆς ἐξουσίας, τόσο τῆς πολιτικῆς ὅσο καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀπὸ τὴν ἐργατικὴ τάξη*. Ἡ ἀστικὴ ἐπανάσταση εἶναι σχετικὰ εὐκόλη γιατί κάνει ἓνα κυρίως *ἀρνητικὸ* ἔργο: ξεκαθαρίζει τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὰ ὑπολείμματα τῶν παλαιῶν φεουδαρχικῶν οἰκονομικῶν, νομικῶν καὶ πολιτικῶν σχέσεων, πού ἐμποδίζουν τὴν *πλήρη* ἀνάπτυξη τῆς ἀστικῆς οἰκονομίας: «*οἱ καπιταλιστικὲς σχέσεις*, παρατηρεῖ ὁ Λένιν¹⁾, *εἶναι ἐντελῶς σχηματισμένες*» πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση, καὶ ἡ ἐπανάσταση δὲν κάνει παρά νὰ τις νομιμοποιήσει καὶ νὰ τις γενικεύσει. Ἀντίθετα, ἡ ἐργατικὴ ἐπανάσταση δὲν στηρίζεται πάνω σὲ ἤδη ἀπὸ τὰ πρὶν «*σχηματισμένες*» σοσιαλιστικὲς σχέσεις, ἀλλὰ ὀφείλει νὰ τις *δημιουργήσει*. Στὴν

1) Λένιν: *Γιὰ τὸν Πόλεμο καὶ τὴν Εἰρήνη* 1918, ἐνθ' ἄν. II, 345.

καθυστερημένη Ρωσία, έλειπε ακόμα και αυτή ή ίδια ή *οργανωτική ύποδομή* του σοσιαλισμού που στις ανεπτυγμένες χώρες έχει λίγο ως πολύ πραγματοποιήσει ή ώριμανση του καπιταλισμού και ή έπακόλουθη συγκέντρωση του κεφαλαίου, κοινωνικοποίηση της έργασίας, βιομηχανοποίηση της γεωργίας, κ ο κ Οι «*προηγμένες μορφές του καπιταλισμού*», παρατηρεί ο Λένιν, δέν απαντώνται παρά «μόνο στις κορυφές της βιομηχανίας», δηλαδή τή βαρεία βιομηχανία, «και μόλις έχουν άγγίξει τή γεωργία». Κι' αυτό τó «μόλις» ήταν μιá υπερβολή: ή πλειοψηφία τών ρώσων γεωργών χρησιμοποίησε ακόμα ξύλινα άροτρα!

Γιά νά μη κινδυνέψει λοιπόν ή «δικτατορία του προλεταριάτου» νά γίνει ένα κενό σχήμα, έπρεπε πρώτα νά δημιουργηθεί ή οργανωτική ύποδομή του σοσιαλισμού, πού, κατά τόν Μάρξ, θάπρεπε κανονικά νά έχει ήδη έν μέρος πραγματοποιηθεί από τόν καπιταλισμό: ή κρατική συγκέντρωση του κεφαλαίου, «ή *μετατροπή της δόλτητας της οικονομίας σε ένα ενιαίο μηχανισμό, σε ένα οικονομικό οργανισμό λειτουργούντα κατά τρόπον ώστε ή παραγωγική δραστηριότητα εκατοντάδων εκατομμυρίων ανθρώπων νά διευθύνεται από ένα ενιαίο σχέδιο: νά τó τεράστιο οργανωτικό καθήκον πού μās ανατίθεται*».

Αυτό τó «τεράστιο» έργο ήταν μιá δψη ή μάλλον μιá *προϋπόθεση* της συνεχούς σοσιαλιστικής δημιουργίας: ήταν όπως έλεγε τήν ίδια έποχή ο Λένιν, «ó *προθάλαμος του σοσιαλισμού*» (1). Τó ότι ó «προθάλαμος» του σοσιαλισμού ταυτίστηκε με τόν ίδιο τó σοσιαλισμό, είναι μιá *άπάτη* της τόσο πλούσιας σε άπάτες σταλινικής μυθολογίας.

Όπως θά δοϋμε άργότερα, και ó Λένιν και ó Τρότσκι συνετέλεσαν ούκ όλίγον στη διαμόρφωση αυτής της μυθολογίας: ή φράση του Λένιν «*ή κοινωνία του μέλλοντος θά είναι ένα γραφείο και ένα έργοστάσιο*» (2) άσκησε πάνω στο μονολιθικό ψυχισμό τήν ίδια θολή γοητεία που περιέβαλε τó βαθεία *αντίστοιχο* χιτλερικό σύνθημα: «*Ένα κράτος! Ένας λαός!*». ΕΝΑ γραφείο και ΕΝΑ έργοστάσιο· ΕΝΑ κράτος, και ΕΝΑΣ λαός: πώς είναι δυνατό νά σταθούν χωρίς ΕΝΑ άρχηγό; Τó ότι ó ΕΝΑΣ άρχηγός ήταν στη μιá περίπτωση ó «*Πατέρας τών Λαών*», και στην άλλη ó «*έμπροσωπος της Θείας Πρόνοιας*», δέν μās φαίνεται και πολύ ουσιώδης ως διαφορά. Δέν είναι πολύ ουσιώδης πού ó Στάλιν ποζάριζε για «Κορυφαίος τών γραμμάτων και τών τεχνών»,—πράγμα πού ó Χίτλερ είχε τή μετριοφροσύνη νά μην τó κάνει. Η μόνη διαφορά είναι ότι ó Χίτλερ βγήκε από τó μηδέν και κατέληξε στο μηδέν, ένω ó Στάλιν βγήκε από μιá επανάσταση πού φαινόταν νά δικαιώνει και νά πραγματοποιεί τά πιό εύγενή όνειρα του ανθρώπου. Όταν ó Λένιν έλεγε για τήν κοινωνία του μέλλοντος ότι θά είναι «ένα γραφείο και ένα έργοστάσιο», έσπευδε νά προσθέσει: «*με ισότητα έργασίας και ισότητα μισθών*». Ό Στάλιν πραγματοποίησε—με τήν τρομοκρατία—τό μονολιθικό αίτημα. «Ένα γρα-

1) Βλέπε παρακάτω.

2) Λένιν: *Τό Κράτος και ή Έπανάσταση*, ένθ' άν. II, 246.

φετο—ένα έργοστάσιο»— αλλά πάνω στη βάση μιᾶς ἀνισότητος πού, μέσα σέ ἐλάχιστα χρόνια, ἔφτασε καί ξεπέρασε τήν καπιταλιστική.

Ἄλλά ὁ ἐξισωτισμός, τὸ πανάρχαιο αἴτημα τῶν φτωχῶν, πού ὁ Λένιν ἦταν ὁ τελευταῖος του θεωρητικὸς καί πού τὸ *ἀγγλικὸ ἐργατικὸ κόμμα* εἶναι τὸ μόνο πού ζήτησε καί σχετικὰ μπόρεσε νὰ τὸ πραγματοποιήσει, εἶναι μιὰ ὄψη τῆς κοινωνικῆς ἀναδημιουργίας, πού σημαίνεται μὲ τὴ λέξη σοσιαλισμός. Ἡ ἀντιπαραβολὴ τῆς ἀστικῆς καί τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης, ὅπως τὴν κάνει ὁ Λένιν, εἶναι ἀπὸ κάθε ἄποψη διαφωτιστική:

«Στὶς ἀστικὲς ἐπαναστάσεις, τὸ κύριον ἔργο τῶν ἐργαζομένων μαζῶν ἦταν νὰ κάνουν μιὰ ἀρνητικὴ ἢ καταστρεπτικὴ ἐργασία: νὰ καταλύσουν τὴ φεουδαρχία, τὴ μοναρχία, τὴν ἀριστοκρατία. Τὴ θετικὴ, δημοουργικὴ ἐργασία τῆς ὁργάνωσης τῆς νέας κοινωνίας, τὴν ἀνελάμβανε ἡ ἐλεύθερα ἀστικὴ μειοψηφία. Καί τὸ ἔργο αὐτὸ, ἡ ἀστικὴ τάξη μπόρεσε νὰ τὸ φέρει εἰς πέρας, παρ' ὅλη τὴν ἀντίσταση τῶν ἐργατῶν καί τῶν φτωχῶν ἀγροτῶν, ὄχι μόνο γιατί ἡ ἀντίσταση τῶν ἐκμεταλλευομένων μαζῶν ἦταν ἀσθενέστατη (λόγω τοῦ διασκορπισμοῦ καί τῆς ἀγραμματοσύνης τους), ἀλλὰ καί γιατί ἡ κύρια ὀργανωτικὴ δύναμη τῆς ἀναρχομένης καπιταλιστικῆς κοινωνίας εἶναι ἡ ἐθνικὴ ἢ διεθνὴς ἀγορὰ, πού αὐτοματῶς ἐπεκτείνεται σὲ βάθος καί σὲ πλάτος.

Ἀντίθετο, στὶς σοσιαλιστικὲς ἐπαναστάσεις, τὸ κύριον ἔργο τοῦ προλεταριάτου καί τῶν φτωχῶν ἀγροτῶν, πού βρίσκονται ὑπὸ τὴν καθοδήγησή του, εἶναι ἓνα ἔργο θετικόν, δημοουργικόν πού συνίσταται στὴ δημιουργία καί τὴν τελειοποίηση ἐνὸς ἐξαιρετικὰ περιπλοκοῦ καί λεπτεπίλεπτου συστήματος ὀργανωτικῶν σχέσεων πού νὰ περιλαμβάνουν τὴν παραγωγὴ καί τὴ διανομὴ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἀναγκαίων γιὰ τὴν ὑπαρξὴ δεκάδων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Μιὰ τέτοια ἐπανάσταση δὲν μπορεῖ νὰ πετύχει παρὰ μόνο ὑπὸ τὸν ὄρο, ὅτι ἡ πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ καί, πρώιστα, ἡ πλειοψηφία τῶν ἐργαζομένων θὰ δεῖξει ὅτι εἶναι ἱκανὴ ν' ἀναλάβει μιὰ ἱστορικὴ, δημοουργικὴ πρωτοβουλίαν»⁽¹⁾.

Συνειδητὴ πρωτοβουλία, ἱστορικὴ δημιουργικὴ δραστηριότητα τῶν μαζῶν τόσο στὸ πολιτικόν, ὅσο καί στὸ οἰκονομικόν πεδίου (πού, ἄλλωστε μὲ τὴν κρατικοποίηση τῶν παραγωγικῶν μέσων, γίνονται ἀξεχώριστα): αὐτὸς εἶναι ὁ σοσιαλισμός, καί γι' αὐτὸ ὁ σοσιαλισμός εἶναι ἀξεχώριστος ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ, δηλαδὴ καί πολιτικὴ καί οἰκονομικὴ δημοκρατία.

Πῶς παρουσιάστηκε στὴ θεωρία καί στὴν πράξη αὐτὴ ἡ οὐσιώδης συνταύτιση τοῦ προλεταριάτου μὲ τὴν κοινωνικὴ δημοκρατία;

45. Τὸ ἰδεώδες τῆς προλεταριακῆς δημοκρατίας

Οὐσία τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι λοιπὸν ὄχι ἡ ἀπλή ἀνατροπὴ τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος, ἀλλὰ ἡ διαρκὴς καί ὀλοένα πληρέστερη συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων μαζῶν στὸ ἱστορικόν, πολιτικόν καί παραγωγικόν ἔργο τῆς κοινωνίας. Γι' αὐτό, λέει ὁ Λένιν, *«ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου δὲν εἶναι ἀπλῶς καί μόνο ἡ βία πού ἀσκεῖται (ἀπὸ τὸ προλεταριάτο) ἐναντίον τῶν ἐκμεταλλευτῶν, καί μάλιστα αὐτὴν οὐσία τῆς δὲν*

1) Λένιν: *Τὰ ἄμεσα καθήκοντα τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας* 1918, ἐνθ' ἄν. II 307-1.

εἶναι αὐτὴ ἡ βία. Τὸ οικονομικὸ θεμέλιο αὐτῆς τῆς επαναστατικῆς βίας, ἡ ἐγγύηση τῆς ζωνιάνιας τῆς καὶ τῆς ἀποτελεσματικότητάς της, εἶναι τὸ ὅτι τὸ προλεταριάτο μπορεῖ νὰ πραγματοποιήσει μιὰ κοινωνικὴ ὀργάνωση τῆς ἐργασίας ἀνώτερη ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴν⁽¹⁾. Ἡ βία ἦταν, βέβαια, ἀναγκαία γιὰ νὰ ἐξουδετερωθεῖ ἡ ἀντίδραση τῶν φεουδαρχικῶν καὶ ἀστικῶν στοιχείων, ἀλλ' αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, ἡ βία, ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση, ὄχι τὴν οὐσία τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Ἡ οὐσία της εἶναι ταυτόσημη μὲ τὴν ἱστορικὴ ἄνοδο τῶν μαζῶν γενικὰ κι' ἐκδηλώνεται μὲ τὴν αὐξουσα συνειδητοποίηση, πολιτικὴ καὶ οικονομικὴ ὀρίμανση καὶ δραστηριοποίηση τῶν μαζῶν, μὲ τὴν ὀλοένα καὶ πληρέστερη ὑπερνίκηση τοῦ χάσματος πού χώριζε ὡς τὰ τώρα τὴν ἀμαθῆ καὶ παθητικὴ μάζα ἀπὸ τὴ συνειδητὴ καὶ δραστηριὰ μειοψηφία. «*Ἡ ἱστορία εἶναι ἡ δράση τῆς μάζας, καὶ ἡ ἐντατικοποίηση καὶ ἡ ἐμβάθυνση τῆς ἱστορικῆς δράσης συνεπιφέρει τὴν αὐξηση τῆς σημασίας τῆς μάζας*», ἔλεγε ὁ Μάρξ⁽²⁾. Ὡς τὰ τώρα, ἡ ἱστορικὴ δράση ἦταν «ἐπιφανειακὴ» γιατί ἀφοροῦσε μιὰ μικρὴ «δυναμικὴ μειοψηφία» καὶ προϋπέθετε τὴν ἀμάθεια καὶ τὴν ἀδράνεια τῆς μάζας. Ἀντίθετα, ὅπως ἔλεγε ἡ Ρόζα Λούξεμπουργκ, σχολιάζοντας τὴ φράση τοῦ Μάρξ πού ἀναφέραμε πιὸ πάνω, «*ἡ ταξικὴ πάλη τοῦ προλεταριάτου εἶναι ἡ πιὸ «βαθεῖα» ἀπ' ὅλες τὶς ἱστορικὲς δράσεις πού ἔγιναν ὡς τὰ τώρα, καὶ εἶναι ἡ πρῶτὴ ἱστορικὴ δράση πού γίνεται ἀπὸ τὴν ὁλότητα τῶν μαζῶν καὶ ἀντιστοιχεῖ στὸ ἴδιο τὸ συμφέρον τῶν μαζῶν*. Γι' αὐτὸ, ἡ αὐτοσυνειδητοποίησις τῆς μάζας εἶναι μιὰ ἀναγκαία ἱστορικὴ προϋπόθεση τῆς σοσιαλιστικῆς δράσης, ἀκριβῶς ὅπως ἡ ἀσυνειδησία τῆς μάζας ἦταν πρῶτύτερα ἡ προϋπόθεση τῆς δράσης τῶν κυρίαρχων τάξεων»⁽³⁾. Μέσα σ' αὐτὴ τὴ διαλεκτικὴ τῆς ἐγρήγορης καὶ τῆς δραστηριοποίησης, πού εἶναι ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ πού ξεχωρίζει τὴ σοσιαλιστικὴ δράση ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες ταξικὲς δράσεις, «*ἐξαφανίζεται ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴν ἡγεσία καὶ τὴν πλειοψηφία, ἀνατρέπεται ἡ παραδιδομένη σχέση ἀνάμεσα στὴ μάζα καὶ τοὺς ἀρχηγούς*» Μ' ὅλη τὴν οἰσιοδοξία καὶ τὸ δημοκρατισμό, πού χαρακτηρίζε αὐτὴ τὴν «ἠρωϊκὴ» ἐποχὴ τοῦ μαρξισμού, ἡ Λούξεμπουργκ προσθέτει: «*ἡ δύναμη τῶν ἀρχηγῶν δὲν αὐξάνει παρὰ μόνο στὸ μέτρο πού οἱ ἀρχηγοὶ αὐτοὶ ἐξαφανίζουν αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν προϋπόθεση τῆς ὑπαρξῆς τους: τὴν ἀσυνειδησία τῶν μαζῶν*» Ὁ ἰδεατὸς τύπος τῆς σοσιαλιστικῆς δράσης, τὸ ὄριο πρὸς τὸ ὅποιο τείνει, εἶναι μιὰ κατάσταση ὅπου «*ἡ μάζα γίνεται ἡ ἰθύνουσα δύναμη καὶ οἱ ἀρχηγοὶ μετατρέπονται σὲ ἐκτελεστικὰ ὄργανα τῆς συνειδητῆς δράσης τῆς μάζας*». Βέβαια, αὐτὴ ἡ μεταμόρφωση τῆς μάζας, αὐτὴ ἡ «*συνένωση τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ προλεταριάτου, πού ὀνειρεύτηκε ὁ Lassalle*» δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπὸ τὴ

1) Λένιν: *Ἡ μεγάλη πρωτοβουλία*, ἔνθ. ἀν. II, 587.

2) Marx - Engels: *Die Heilige Familie*, σελ. 197.

3) Ρόζα Λούξεμπουργκ: *Μάζα καὶ ἡγεσία* βλ. *Marxisme contre Dictature*, (ἔκδ. Spartacus) σελ. 37.

μιὰ στιγμή στην άλλη, ούτε μπορεί να ακολουθήσει μιὰ εὐθεία γραμμή, ἀλλὰ θὰ περάσει μοιραία ἀπὸ φάσεις ἐξαρσης καὶ κατάρπτωσης, «ἐπαναστατικοῦ ἰδεαλισμοῦ» καὶ συντηρητικῆς ἀδράνειας. «*Ἄλλ' αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ κυρίαρχη τάση τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος: ἡ ἐξαφάνιση τῆς διάκρισης ἀνάμεσα στοὺς ἰθύνοντας καὶ τῇ διευθυνόμενῃ μάζῃ, ἡ κατάρρηση, συνεπῶς, αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ἱστορικῆς βάσης κάθε ταξικῆς κυριαρχίας.*»

Μιὰ τέτοια ἀντίληψη βρίσκεται στοὺς ἀντίποδες τῆς λενινιστικῆς ἀντίληψης τοῦ «πρωτοποριακοῦ κόμματος», καὶ γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἡ Λούξεμπουργκ ὑπέβαλε σὲ μιὰ ριζικὴ κριτικὴ τὶς ἰδέες τοῦ Λένιν γιὰ τὴν πολιτικὴ ἀνικανότητα τῶν μαζῶν καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς ὑποταγῆς τῆς ἐργατικῆς τάξης σ' ἓνα μονολιθικὰ ὀργανωμένο κόμμα. «*Ὁ ὑπερσυγκεντρωτισμὸς τοῦ Λένιν, ἔγραφε ἡ Λούξεμπουργκ τὸ 1904, δὲν δείχνει κανένα θετικὸ καὶ δημιουργικὸ πνεῦμα' τὸ πνεῦμα του εἶναι τὸ στεῖρο πνεῦμα τοῦ νυχτοφύλακα. Ὅλη του ἡ φροντίδα εἶναι νὰ ἐλέγξει τὴ δραστηριότητα τοῦ κόμματος, κι' ὄχι νὰ τὴ γονιμοποιήσει νὰ τὸ ὑποτάξει, ὄχι νὰ τὸ ἐνοποιήσει*»⁽¹⁾

Ὅπωςδήποτε, ἂν ἀρνιόταν τὴ δημοκρατία στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ «πρωτοποριακοῦ» κόμματος, ὁ Λένιν ἦταν ἀκόμα πολὺ κοντὰ στὶς πηγές τοῦ σοσιαλιστικοῦ πνεύματος, γιὰ νὰ ἀρνηθεῖ τὴν ἰδέα τῆς προλεταριακῆς δημοκρατίας, χωρὶς τὴν ὁποία δὲν μπορεί νὰ νοηθεῖ ὁ σοσιαλισμὸς. Ἄν τὸ κόμμα του στηριζόταν πάνω στὴν πιὸ ἀσύστηρῆ καὶ ἄτεγκτη διάκριση τῶν «ἀρχηγῶν» ἀπὸ τὴ «μάζα», ἡ ἰδέα τῆς «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου», ὅπως τὴν καταλάβαινε τόσο ὁ Λένιν ὅσο καὶ οἱ ὄπαδοί του, ἦταν ἀκριβῶς ταυτόσημη μὲ τὴν ἰδέα τῆς ἐξαφάνισης κάθε τέτοιας διάκρισης. Ἀμέσως μετὰ θὰ δοῦμε πῶς ἐννοοῦσε ὁ Λένιν αὐτὸ τὸν ὀλοκληρωτικὸ ἐκδημοκρατισμὸ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς' ἄς ὑπενθυμίσουμε πρὸς τὸ παρὸν πῶς ἔθετε τὸ πρόβλημα ὁ Μπουχάριν, θεωρητικὸς τότε τῆς Τρίτης Διεθνούς' ἀπαντώντας στὴ θεωρία τοῦ Michels γιὰ τὴν ἀναπόφευκτη ἀναγκαιότητα μιᾶς ἰθύνουσας μειοψηφίας, ἀκόμα (καὶ *ἰδιαίτερα*) μέσα στὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς, ὁ Μπουχάριν ἔγραφε τὰ ἑξῆς: Στὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς:

«*Θὰ ἐξαφανιστεῖ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ πρωταρχικὴ προϋπόθεση τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς ομάδας ἱκανῆς νὰ μονοπωλήσει τὴν ἐξουσία, θὰ ἐξαφανιστεῖ δηλαδὴ ἡ κατὰ τὸν Michels αἰώνια «ἀμάθεια, τῶν μαζῶν». Ἡ «ἀμάθεια» δὲν εἶναι ἓνα αἰώνιο χαρακτηριστικὸ τῶν μαζῶν. Ἡ ἀμάθεια, ὅπως καὶ ὁ χωρισμὸς τῆς κοινωνίας σὲ ἀντίμαχες τάξεις, εἶναι κι' αὐτὴ ἓνα προϊόν τῶν τεχνολογικῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐξαρτῶνται καὶ ἡ γενικὴ πνευματικὴ κατάσταση τῆς κοινωνίας καὶ οἱ συνθήκες τῆς ἐκπαίδευσης. Ἡ κοινωνία τοῦ μέλλοντος θὰ δεῖ μιὰ τέτοια μεγαλειώδη ὑπερπαραγωγή στελεχῶν ποὺ ἡ μονιμοποίηση μιᾶς διευθύνουσας ομάδας θὰ καταστρεῖ ἀδύνατη»⁽²⁾.*

Ἡ σκέψη τοῦ Μπουχάριν εἶναι ἀσφαλῶς λίγο μηχανικὴ: εἶναι

1) Ρ. Λούξεμπουργκ: *Συγκεντρωτισμὸς καὶ δημοκρατία*, ἔνθ. ἀν. σελ. 25.

2) Ν. Boukharine: *Le matérialisme historique*, σελ. 336-7. Βλέπε *Τὰ θεμέλια τοῦ Μαρξισμοῦ* Α/2, σελ. 461-470.

δύσκολο νά περιμένουμε ἀπό τήν πληθοπαραγωγή καί ὑπερπαραγωγή στελεχῶν, πού δέν μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ παρά μόνο σ' ἓνα ἀπώτατο μέλλον, τήν κατάργηση αὐτῆς τῆς ὡς τά τώρα μόνιμης διάκρισης ἀνάμεσα στήν ἐνεργητική μειοψηφία καί τήν παθητική πλειοψηφία. Ὁ **ἐκδημοκρατισμός τῆς παιδείας**, γενικό χαρακτηριστικό ὄλων τῶν βιομηχανικῶν κοινωνιῶν, δέν εἶναι παρά μιὰ ὄψη τοῦ γενικοῦ ἐκδημοκρατισμοῦ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, πού σημαίνεται μέ τὸν ὄρο δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. Μποροῦμε νά κάνουμε κατανοητὴ τὴν *ιδέα* τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου παραλληλίζοντάς τὴν μέ τὴν *ιδέα* τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος, ὅπως τὴ βρίσκουμε στὸν Μάρξ:

«Ἡ διαρκὴς τροποποίηση τῆς παραγωγῆς, ἡ συνεχὴς ἀνατροπὴ ὄλων τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, ἡ διαρκὴς κίνηση καὶ ἀβεβαιότητα ξεχωρίζουν τὴν ἀστικὴ ἐποχὴ ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες. Ὅλες οἱ πάγιες παραδεδομένες σχέσεις διαλύονται μαζὶ μ' ὅλες τὶς πανάρχαιες καὶ ἀξιόσεβαστες ἰδίαι καὶ παραστάσεις. Καὶ οἱ καινούργιες ἀπαρχαίωνονται προτοῦ προλάβουν ν' ἀποκρυσταλλωθοῦν. Ὅ, τι δὴ ποτε εἶναι μόνιμο καὶ πάγιο ρευστοποιεῖται. Ὅλα τὰ ἱερά βεβηλώνονται καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀναγκάζονται ἐπιτέλους νά δοῦν μὲ νηφάλια μάτια τὴ θύση τους μέσα στὴ ζωὴ καὶ τὶς ἀναμεταξύ τους σχέσεις» (1).

Αὐτὴ ἡ ρευστότητα, ἡ διαρκὴς ἀνατροπὴ καὶ ἡ διαρκὴς τροποποίηση, μέ μιὰ λέξη, ἡ **διαρκὴς ἐπανάσταση** πού ἀποτελεῖ τὴν οὐσία τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος, γίνεται στὰ τυφλά, σύμφωνα μέ μιὰ ἀσυνείδητη ἀναγκαιότητα πού, ἀπ' τὴν ὄρχή ὡς τὸ τέλος στρέφεται ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἰδεατὸ σχῆμα τῆς ἐξέλιξης τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας, ἡ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση ἀντιπροσωπεύει τὴ στιγμὴ ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἔχουν *ὄντως* «ἐξαναγκαστεῖ» νά δοῦν μέ νηφάλια μάτια καὶ λαγαρὴ συνείδηση τὶς πραγματικὲς ἱστορικὲς συνθήκες καὶ τὶς νέες δυνατότητες πού δημιουργεῖ ἡ τεχνικὴ καὶ ἡ καπιταλιστικὴ οἰκονομία. Ὁ σοσιαλισμός, σὰν θετικὴ πραγματικότητα, ἐξακολουθεῖ τὸ ἔργο τῆς ἀστικῆς κοινωνίας, μέ τὴ διαφορὰ ὅτι, στὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς, ἡ ρευστοποίηση τῶν κοινωνικῶν σχέσεων γίνεται συνειδητὰ καὶ σύμφωνα μέ τὴν ἔλλογη θέληση τῶν *«συνεταιρισμένων παραγωγῶν»* (2). Ὁ ὄρισμός τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, πού δίνει ὁ Τρότσκι, δείχνει μέ τὸν πιὸ καθαρὸ τρόπο τὴν ἐσωτερικὴ σχέση πού συνδέει τὸ σοσιαλισμὸ μέ τὴ «διαρκὴ ἐπανάσταση» πού ἔχει ἐξαπολύσει ἡ ἀστικὴ κοινωνία: *«Κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς δλάνερης περιόδου, πού δέν μποροῦμε νά ὑποψιαστοῦμε τὸ τέρμα τῆς, ὅλες οἱ κοινωνικὲς σχέσεις ὑφίστανται μιὰ διαρκὴ μεταμόρφωση, πού πηγὴ τῆς εἶναι μιὰ διαρκὴς ἐσωτερικὴ πάλη. Ἡ κοινωνία δέν κάνει παρά ν' ἀλλάζει διαρκῶς δέγμα. Οἱ διαρκεῖς ἀνατροπὲς πού γίνονται στὴν οἰκονομία, στὴν τεχνικὴ, στὴν ἐπιστῆμη, στὴν οἰκογένεια, στὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα δημιουργοῦν συνδυασμοὺς καὶ ἀμοιβαῖες ἀλληλεπιδράσεις*

1) Μάρξ: *Τὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο*. Die Frühschriften, σελ. 528-9.

2) Αὐτοὶ εἶναι οἱ φορεῖς τῆς «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου».

τόσο περίπλοκους, ὥστε ἡ κοινωνία δὲν μπορεῖ νὰ σταθεροποιηθεῖ σὲ μιὰ κατάσταση ἰσορροπίας» (1).

Ἡ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» σὰν δημιουργὸς ἀνισορροπία!—αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ βαθύτερος ὀρισμὸς τῆς δημοκρατίας; Εὐκόλα καταλαβαίνει κανεὶς γιατί ὁ σκοπὸς τοῦ κομμουνισμοῦ, κατὰ τὸν Μάρξ, εἶναι νὰ «κάνει ἀδύνατη τὴν ὑπαρξὴ κάθε πράγματιος ποῦ ὑπάρχει ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ ἄτομα» (2): ἡ κριτικὴ τῆς «τυπικῆς» δημοκρατίας, τὸ ἰδεώδες τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ ἐκδημοκρατισμοῦ τόσο τῶν πολιτικῶν σχέσεων ὅσο καὶ τῶν παραγωγικῶν σχέσεων εἶναι οἱ τρεῖς κύριες ὄψεις αὐτοῦ τοῦ ριζικὰ φιλελεύθερου καὶ ἀτομικιστικοῦ ἰδεώδους.

46. Ἡ κριτικὴ τῆς «τυπικῆς» δημοκρατίας

Ὁ μαρξισμὸς εἶναι πρῶτα μιὰ κριτικὴ τοῦ κράτους καὶ ὕστερα μιὰ κριτικὴ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας. Πρῶτον μελετῆσει καὶ καταγγεῖλει τὴν οἰκονομικὴ αὐταποξένωση τοῦ ἀνθρώπου, ὁ Μάρξ εἶχε ὑποβάλλει (ἀπὸ τὸ 1843) σὲ μιὰ ριζικὴ κριτικὴ τὴν πολιτικὴ αὐταποξένωση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ δημοκρατία εἶναι ἡ ὑπερνίκηση αὐτῆς τῆς πολιτικῆς αὐταποξένωσης. Στὰ μὴ-δημοκρατικά, μοναρχικά, ἀπολυταρχικά, δικτατορικά καθεστώτα, ὁ ἄνθρωπος κυριαρχεῖται ἀπὸ νόμους ποῦ ἔχουν ἐπιβληθεῖ ἀπὸ μιὰ ξένη θέληση· ἐνῶ τὸ κράτος στὴν οὐσία του εἶναι ἓνα προϊόν τοῦ ἔργου τοῦ ἀνθρώπου, ἡ οὐσία τοῦ κράτους μένει ἄγνωστη, ἄδηλη, διαστρεβλωμένη μέσα σ' ὄλες τὶς μὴ δημοκρατικὲς ἢ ἀντι-δημοκρατικὲς μορφές πολιτειακῆς ὀργάνωσης, γιατί μέσα τους τὸ κράτος παρουσιάζεται σὰν τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ξένης πρὸς τὸν ἄνθρωπο ἀπόφασης, μιᾶς ὑπεράνθρωπης ἢ ἀπάνθρωπης ἀπόφασης. Ἀντίθετα, στὴ δημοκρατία, «ἡ πολιτειακὴ ὀργάνωση ὄχι μόνο αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, στὴν οὐσία της, ἀλλὰ καὶ στὴν ἴδιὰ της τὴν ὑπαρξὴ, στὴν ἴδιὰ τὴν πραγματικότητα, οἰκοδομεῖται συνεχῶς πάνω στὸ ἴδιο της τὸ πραγματικὸ θεμέλιο, τὸν πραγματικὸ ἀνθρώπο, τὸν πραγματικὸ λαό, καὶ παρουσιάζεται σὰν τὸ ἴδιο του τὸ ἔργο» (3). Ἔτσι, λέει ὁ Μάρξ, «ἡ δημοκρατία εἶναι ἡ λύση τοῦ αἰνίγματος τοῦ κράτους», γιατί μόνο μέσα στὴ δημοκρατία ἡ κρατικὴ ὀργάνωση «φανερώνεται σὰν αὐτὸ ποῦ πραγματικὰ εἶναι: ἓνα ἐλεύθερο προϊόν τοῦ ἀνθρώπου». Τὸ φαινόμενο ὄχι μόνο δὲν κρύβει, ἀλλὰ φανερώνει τὴν οὐσία, καὶ ἡ οὐσία δὲν εἶναι παρά ἡ ἐλευθερία σὰν αὐτοδημιουργία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σχέση τῆς δημοκρατίας πρὸς τὶς ἄλλες μορφές τοῦ κράτους εἶναι, συμπεραίνει ὁ Μάρξ, ἡ ἴδια μὲ τὴ σχέση τῆς Καινῆς πρὸς τὴν Παλαιὰ Διαθήκη! Μέσα στὴ δημοκρατία γίνεται ἐπὶ τέλους φανερὸ ὅτι «ὁ ἀνθρώπος δὲν ὑπάρχει λόγῳ τοῦ Νόμου, ἀλλὰ ὁ Νόμος λόγῳ τοῦ ἀνθρώπου» ἀπέναντι στὴ δημοκρατία, ὄλες οἱ ἄλλες πολιτικὲς μορφές φαίνονται σὰ νὰ εἶναι ἡ Παλαιὰ της Διαθήκη!

1) Léon Trotski: La Révolution permanente. σελ. 36.

2) Marx: Die Deutsche Ideologie, σελ. 71.

3) Marx: Zur Kritik der hegelischen Staatsphilosophie. βλ. Die Frühschriften,

“Όπως βλέπουμε, ο Μάρξ δὲν φαντοζόταν ὅτι μισὸ αἰῶνα μετὰ τὸ θάνατό του, ἐπρόκειτο νὰ ἐπιβληθῆι στὸ ὄνομά του καὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ φανατικούς ὁπαδούς του, ἕνα καθεστῶς ἀστυνομικοῦ δεσποτισμοῦ, πού θὰ τὸ χρησιμοποιοῦσαν σὰν πρότυπο οἱ πιὸ ἀμειλικτοὶ ἔχθροὶ τοῦ προλεταριάτου. Μπρὸς ὁ αὐτοὺς πού κατόρθωσαν νὰ ὑπερηφανεύονται γιὰ τὴ «μονολιθική» τους φύση, ὁ Μάρξ δὲν θὰ δίσταζε νὰ παραλληλίσαι τὴ σχέση τῆς δημοκρατίας πρὸς τὸν ὀλοκληρωτισμὸ μετὰ τὴ σχέση τῆς Καϊνῆς Διαθήκης, ὄχι βέβαια πρὸς τὴν Παλαιά, ἀλλὰ πρὸς μιὰ ὁποιαδήποτε βάρβαρη φετιχικὴ πετρολατρεία...

Ἔτσι, ἡ δημοκρατία εἶναι *«ἡ ἄρνηση τῆς πολιτικῆς ἀνταποξένωσης τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴν ἴδια τῆς τῆ σφαῖρα»* (1). Ἡ δημοκρατία εἶναι συμφιλώση τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὸν ἑαυτὸ του, γιατί, μέσα στὴ δημοκρατικὴ αὐτοδιοίκηση, τὸ στοιχεῖο πού ὁ Πλάτων ὀνομάζει *«τὸ φίλον καὶ τὸ κοινόν»* ἀπῶθεϊ καὶ παραμερίζει τὸ στοιχεῖο πού ὁ Πλάτων ὀνομάζει *«τὸ δεσποικόν»* (2), καὶ πού εἶναι ἡ οὐσία τοῦ κράτους. Αὐτὸ τὸ φαινόμενον τοῦ δημοκρατικοῦ κράτους, ὅπου ὁ Δῆμος ἐξαφανίζει τὸ Κράτος, φανερώνει τὴ διαλεκτικὴ οὐσία τῆς δημοκρατίας: οἱ «σύγχρονοι Γάλλοι», λέει ὁ Μάρξ ἐννοώντας τὸν Saint-Simon καὶ τὸν Proudhon, *«τὸ ἐρμῆνευσαν ὑποσηρίζοντας ὅτι μέσα στὴν ἀληθινὴ δημοκρατία, τὸ πολιτικὸ κράτος ἐξαφανίζεται»* (3). Στὸ μέτρο πού πραγματοποιεῖται ἡ δημοκρατία καὶ γίνεται «ἀληθινή», στὸ μέτρο λοιπὸν πού τὸ κράτος γίνεται ἀληθινὰ ἕνα ἐλεύθερον προῖόν τοῦ ἔργου τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου, ἐκμηδενίζεται ἡ ἀτροφεῖ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ δυνατότητα τῆς στερεοποίησης τοῦ κράτους καὶ τῆς ἀνύψωσής του πάνω ἀπὸ τὴν κοινωνία.

«Βέβαια, ἡ πολιτικὴ ἀπελευθέρωση εἶναι μιὰ μεγάλη πρόοδος, κινῶν δὲν εἶναι ἡ τελευταία μορφή τῆς ἀνθρώπινης ἀπελευθέρωσης, εἶναι πάντως ἡ τελευταία μορφή τῆς ἀνθρώπινης ἀπελευθέρωσης μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ὑφιστάμενου καθεστώτος» (4). Ἡ πολιτικὴ ἀπελευθέρωση εἶναι μερικὴ καὶ περιορισμένη γιατί, ἐλεύθερος σὰν πολίτης, ὁ ἄνθρωπος σὰν *ιδιώτης* μένει δοῦλος τῶν ἀπάνθρωπων συνθηκῶν, πού κυριαρχοῦν στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία. Αὐτὸς ὁ *δυϊσμός* εἶναι ἀνάλογος μετὰ τὸ θρησκευτικὸ *δυϊσμό*:

«Θρήσκα εἶναι τὰ μέλη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἐξ αἰτίας τοῦ *δυϊμοῦ* πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ ζωὴ τῆς ἀστικῆς κοινωνίας καὶ τὴν πολιτικὴν ζωὴν. Θρήσκοι εἶναι γιατί θεωροῦν γιὰ ἀληθινὴ τους ζωὴ τὴν πολιτικὴν ζωὴν, πού βρίσκεται *ἐπέκεινα* τῆς πραγματικῆς τους ὑπαρξῆς. *Χριστιανικὴ εἶναι ἡ πολιτικὴ δημοκρατία* γιατί, μέσα της, ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται σὰν ἕνα κυρίαρχο, ὑπέρτατο ὄν, ἐνῶ, *στὴν πραγματικότητά*, δηλαδὴ μέσα στὴν ὅλη ὀργάνωση τῆς κοινωνίας μας, ὁ *ἄνθρωπος εἶναι διεφθαρμένος, χαμένος, ἀποξενωμένος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, πεσμένος κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἀπάνθρωπων συνθηκῶν καὶ στοιχείων»* (5).

1) Μάρξ: ἔνθ. ἀν., σελ. 50.

2) Βλ. Νόμοι 697 cd.

3) Μάρξ: ἔνθ. ἀν., σελ. 48.

4) Marx: Zur Judenfrage, ἔνθ. ἀν. σελ. 183.

5) Μάρξ: ἔνθ. ἀν., σελ. 188.

Σάν πολίτης, ό άνθρωπος είναι ελεύθερος και κυρίαρχος. Σάν ιδιώ-
της, ό άνθρωπος είναι ό μισθωτός που καταδικάζεται στην άγγαραία
της εργασίας, γίνεται αντικείμενο έκμετάλλευσης και άπλό έκτελεστικό
όργανο της παραγωγής. Ό εργάτης, λέει ό Μάρξ στο *Κεφάλαιο*, είναι
«ελεύθερος» κατ' αύτή τή «δικτή έννοια, ότι ούτε άνήκει άμεσα στα παρα-
γωγικά μέσα, όπως ό δουλος και ό δουλοπάροικος, ούτε και του άνήκουν
τά παραγωγικά μέσα, όπως συμβαίνει στον αυτοκαλλιεργητή άγρότη:
είναι ελεύθερος, με την έννοια ότι είναι los und ledig, ότι δεν έχει κα-
νένα σύνδεσμο με τίποτε» (1). Ό καθολική ψήφος δεν ύπήρχε άκόμα, αλλά
κι' άν ύπήρχε δεν επρόκειτο νά αλλάξει, με τή μαγική ράβδο των «δι-
καιωμάτων του ανθρώπου», τό καθεστώς που επικρατούσε στα εργοστά-
σια της εποχής του Μάρξ. Ίδου τί έγραφε ό Engels, τό 1844, για τόν κώ-
δικα των εργοστασίων :

«Ό δουλεία στην όποία ή όστική τάξη έχει καταδικάσει τό προλεταριάτο γίνε-
ται όλοφάνερη στο καθεστώς που επικρατεί στα εργοστάσια. Έδώ κάθε ελευθερία
έξαφανίζεται τόσο στη θεωρία, όσο και στην πράξη. Αν ό εργάτης δεν φτάσει στην
ώρα του στο εργοστάσιο, τιμωρείται' άν άργήσει δέκ λεπτά, θά πρέπει νά περιμέ-
νει ως τό πρόγευμα, και παρ' όλον ότι δεν έχει χάσει παρά μόνο 2 1/2 ώρες στις 12,
χάνει τό 1/4 του ήμερομισθίου... Ό εργοδότης είναι ό μίνος και άπόλυτος νομοθέτης.
όρίζει τούς κανονισμούς του εργοστασίου σύμφωνα με την κυρίαρχή του θέληση.
Τροποποιεί τόν κώδικά του, όπως του άρέσει...» (2).

Αν τά πράγματα άλλαξαν από τότε μέχρι σήμερα, αυτό βέβαια δεν
όφείλεται στη φιλανθρωπία των εργοδοτών (πού, άλλωστε, ό Engels δεν
ζήτησε ποτέ νά υποτιμήσει) αλλά κυρίως, άν όχι άποκλειστικά, στους μα-
κρόχρονους άγώνες της εργατικής τάξης, στην κατάρκτηση της καθολικής
ψήφου, στη μαχητικότητα των συνδικαλιστικών όργανώσεων κ.ο.κ. Στίς
μέρες μας, ένα τέτοιο καθεστώς δεν ύπάρχει παρά μόνο στα όλοκληρω-
τικά καθεστώτα, στα καθεστώτα δηλαδή που συνδύασαν τήν κατάρκτηση
της δημοκρατίας με τήν κατάρκτηση των συνδικάτων. Τό «βιβλιάριο εργα-
σίας», που ό σταλινισμός επανέφερε τό 1931 δεν είναι παρά μία «βελτιω-
μένη», δηλαδή επιδεινωμένη επανέκδοση του βιβλιαρίου εργασίας που
τρομοκρατούσε τούς εργάτες ως τό 1848. Και ή «σοσιαλιστική πειθαρχία
της εργασίας» δεν είναι παρά ή *όλοκληρωτική* έφαρμογή των «κωδίκων
των εργοστασίων» του 1844. Ίδου τί γράφει ό Francois Fejtó για τίς
«λαϊκές δημοκρατίες» όχι του 1844 αλλά του 1950 :

«Ένας πρώτος νόμος για τή «σοσιαλιστική πειθαρχία της εργασίας» έθεσπίσθη
τη 19-4-1950 στην Πολωνία' την 1-4 1952, όντικαταστάθηκε από έναν άλλο, πολύ
αυστηρότερο, που ακολουθεί πισιά τό σοβιετικό πρότυπο. Αυτός ό νόμος, που γενι-
κεύτηκε μετά σ' όλες τίς άλλες χώρες της Ανατ. Ευρώπης, δίνει τό δικαίωμα στους
διευθυντές των επιχειρήσεων νά παρακατήσουν όλάνερο τό ήμερομισθίο του εργάτη
που θά φτάσει στο εργοστάσιο με είκοσι λεπτά καθυστέρηση. Ό παραμικρή άπει-
θαρχία έχει ως συνέπεια τήν άπώλεια των 20% του ήμερομισθίου για ένα χρονικό

1) Marx: Das Kapital I, 752. Βλ. και I, 170.

2) Fr. Engels: La situation des classes laborieuses en Angleterre (έκδ. Costes)
II, 78-79.

διάστημα ανάλογο με τὸ χαρακτήρα τοῦ παραπτώματος. Μιὰ ἀλκιμολόγητη ἀπουσία τεσσάρων ἡμερῶν τιμωρεῖται μὲ μιὰ παρακρίτηση τῶν 10-25% τοῦ μισθοῦ ἐπὶ τρεῖς μῆνες. Σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις, ἐφαρμόζεται τὸ σύστημα τῆς «φυλακῆς σὶδ ἐργοστάσιο», Μὲ ἄλλους λόγους, ὁ τιμωρούμενος ἐργάτης μένει σὶδ πόστο του καὶ ἡ ποινὴ του μετριέται μὲ τὶς ὥρες ἐργασίας ποὺ μένουσιν ἀπλήρωτες. Οἱ ἐργάτες ποὺ παραβιάζουσι αὐτὸ τὸ νόμο τιμωροῦνται μὲ φυλάκιση ἕξ μηνῶν»⁽¹⁾.

Ἐύκολα βλέπει κανεὶς τί γιγάντιες πρόοδοι ἐγίναν ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Engels μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ λενινισμοῦ — σταλινισμοῦ: τὸ 1844, ὁ Engels ἀνέφερε, σὰν ἕνα ἀκράτο παράδειγμα τῆς δουλείας, ποὺ ὕφιστατο ὁ ἐργάτης, τὴν περίπτωσιν ἑνὸς ἐργοστασίου ὅπου «*μιὰ καθυστέρηση εἴκοσι λεπτῶν συνεπάγεται τὴν ἀπώλεια τοῦ ἑνὸς τετάρτου τοῦ ἡμερομισθίου*»⁽²⁾. ἕνα αἰῶνα ἀργότερα, σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου οἱ «κανονικὲς» καπιταλιστικὲς χώρες ἀγνοοῦν παντελῶς αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς «τιμωρίες» (δηλαδὴ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ἐκμε ἀλλευση), ὁ «σοσιαλιστικὸς» κώδικας τῶν ἐργοστασίων ἐπρόκειτο νὰ δημιουργήσῃ ἕνα καθεστῶς ὅπου ἡ ἴδια καθυστέρηση εἴκοσι λεπτῶν συνεπάγεται τὴν ἀπώλεια *ὀλάκερου τοῦ ἡμερομισθίου*⁽³⁾.

Ὅπως δὲποτε, ὁ Μάρξ, ποὺ δὲν ὑποψιαζόταν τί περίεργους ὁπαδοὺς ἐπρόκειτο ν' ἀποκτήσῃ, τόνιζε τὴν ἀντίφασιν ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα σὶδ ἰδεῶδες τῆς *πολιτικῆς δημοκρατίας* καὶ τὴν πραγματικότητα τοῦ *οικονομικοῦ δεσποτισμοῦ*, ὄχι βέβαια, γιὰ νὰ καλέσει τοὺς προλεταρίους νὰ καταργήσουσι τὴ δημοκρατία καὶ νὰ γενικεύσουσι τὸ δεσποτισμὸ (κι' αὐτὸς εἶναι ἀκριβῶς ὁ ὀρισμὸς τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ, δηλαδὴ καὶ πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ καὶ ἰδεολογικοῦ δεσποτισμοῦ), ἀλλὰ γιὰ νὰ δεῖξῃ τὴ ριζικὴ σημασία τῆς οἰκονομικῆς αὐταποξένωσης τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀναγκασιότητα τῆς *γενίκευσης τῆς δημοκρατίας*. Ἔτσι ἔλεγε: «*Ὅταν πρόκειται γιὰ τὸν κώδικα τῶν ἐργοστασίων, ἡ ἀστικὴ τάξι ξεχνάει τὴν τόσο προσφιλεῖ τῆς διάκριση τῶν ἐξουσιῶν καὶ τὸ ἀκόμα πῶς προσφιλεῖς τῆς ἀντιπροσωπευτικὸ σύστημα. Ἄλλ' αὐτὸς ὁ κώδικας τῶν ἐργοστασίων, ὅπου τὸ κεφάλαιο ἀσκεῖ τὴν ἀπολυταρχικὴν του ἐξουσία πᾶν στυὺς ἐργάτες δὲν εἶναι παρὰ ἡ γελοιογραφία τοῦ κοινωνικοῦ διακανονισμοῦ τῆς παραγωγικῆς συν-εργασίας*»⁽⁴⁾.

Προτοῦ δοῦμε ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ «κοινωνικὸς» (σοσιαλιστικὸς) κανονισμὸς τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας· προτοῦ δοῦμε μὲ τί τρόπο ζητοῦσε ὁ Μάρξ νὰ εἰσαγάγῃ τὸ πνεῦμα τοῦ Montesquieu καὶ τοῦ Rousseau μέσα σὶδ ἐργοστάσια· προτοῦ ἐπίσης δοῦμε πῶς οἱ ὁπαδοὶ του «ξεχάσαν» κι' αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους τὴν «προσφιλεῖ» τους προλεταριακὴ δημο-

1) Francois Fejtö: Histoire des démocraties populaires, σελ. 320.

2) Engels: ἔνθ. ἀν. II, 81.

3) Σάμπως νᾶχε προβλέψῃ τὶς ἀντιρρήσεις τῶν «ὀρθόδοξων» ὁπαδῶν του, ὁ Engels σπεύδει νὰ προσθέσει: «*Θὰ μοῦ ποῦν δτι μιὰ τέτοια αὐστηρὴ πειθαρχία εἶναι, ἐξίσου ἀνγκαία σὶδ ἐργοστάσια ὅπως καὶ σὶδ στρατό. Δὲν ἀποκλείεται! Ἄλλὰ τί καθυστέρως εἶναι αὐτό, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ διατηρηθεῖ παρὰ μόνον μὲ τέτοια ἀπεχθῆ τυραννία;*» ἔνθ. ἀν. II, 81.

4) Das Kapital I, 446.

κρατία, αξίζει να υπενθυμίσουμε ένα άλλο μοτίβο της μαρξιστικής κριτικής της «τυπικής» δημοκρατίας⁽¹⁾: την κριτική του γραφειοκρατικού κράτους.

47. 'Από την κριτική της γραφειοκρατίας στη θεωρία της πλήρους δημοκρατίας

Όταν, το 1842-44, ο Μάρξ έκανε τον ύμνο της δημοκρατίας, ή πολιτική ζωή της κοινωνίας ελάχιστες παρουσίαζε ομοιότητες με τη σημερινή. Κατ' αρχήν, ή δημοκρατία δέν είχε ακόμα γίνει πραγματικότητα (έκτός από τις Η.Π.Α). Δεύτερον, οί μάζες δέν είχαν ακόμα οργανωθεί σέ κόμματα. Τρίτον, ή οικονομία ήταν σαφώς ξεχωρισμένη από τό κράτος. Και τέταρτον, ή γραφειοκρατία ήταν μιá αριθμηικά περιορισμένη ομάδα με στό έπαρκο περιορισμένες άρμοδιότητες.

Τή γραφειοκρατία, ό Μάρξ τήν ήξαιρε πολύ περισσότερο σάν ένα αντίκειμενο τών φιλοσοφικών στοχασμών του Hegel, παρά σάν μιá κοινωνική πραγματικότητα. 'Αλλ' είτε γιατί ό Hegel είναι ό κατ' έξοχήν φιλόσοφος της γραφειοκρατίας, είτε γιατί ό Μάρξ είναι ό κατ' έξοχήν φιλόσοφος του φιλελευθερισμού του 19ου αιώνα, ή μαρξική κριτική της έγελιανής θεωρίας της γραφειοκρατίας μπορεί νά θεωρηθεί σάν ή *κλασική κριτική της γραφειοκρατίας*. 'Ορισμένα άποσπάσματα από τήν *Κριτική της έγελιανής φιλοσοφίας του Κράτους* είναι όντως προφητικά. 'Αργότερα θά δοϋμε πώς έννοει ό Μάρξ τή «φειτοχολατρική» φύση του «γραφειοκρατικού πνεύματος». "Ας δοϋμε τώρα πώς βλέπει τήν αντίθεση που υπάρχει ανάμεσα στο δημοκρατικό πνεύμα και τή γραφειοκρατική άρχή.

α) 'Η γραφειοκρατική «μυστικότητα» κατά της δημοκρατικής δημοσιότητας

'Η αντίθεση αύτή έξαφανίζεται ως έξής: τό πνεύμα της δημοκρατίας είναι ή δημοσιότητα, ό δημόσιος έλεγχος, ή μετατροπή της κοινωνικής ζωής σέ αντίκειμενο της κοινής συνείδησης, ένω «*τό γενικό πνεύμα της γραφειοκρατίας είναι τό μυστικό, τό μυστήριο, που τό φυλάει, πρós τά μέσα, ή γραφειοκρατική ιεραρχία, και πρós τά έξω, ή κλειστή, συντεχνιακή φύση της γραφειοκρατικής οργάνωσης. Γι' αυτό, κάθε εκδήλωση του δημόσιου πνεύματος, κάθε πολιτική νοσοτροπία είναι για τή γραφειοκρατία μιá προδοσία κατά του μυστηρίου της*»⁽²⁾.

Τό «γραφειοκρατικό μυστικό» είναι ή πιό καθαρή έκφραση του άντιπολιτικού πνεύματος της γραφειοκρατίας. 'Ο Μάρξ δέν μπορούσε νά ξαίρει ότι αύτή ή λατρεία του «μυστικού» ήταν ήδη τό ροιπ

1) Βάζουμε τό «τυπική» έντός εισαγωγικών, γιατί τίποτε πιό αντίθετο πρós τή μαρξιστική μέθοδο δέν υπάρχει από τή σχηματική διάκριση της «πολιτικής» από τήν «κοινωνική» δημοκρατία. 'Η δημοκρατία είναι «τυπική» όσο δέν έχει πραγματοποιηθεί: κάθε πραγματοποίηση της δημοκρατίας είναι και μιá ανάιρεση της διάκρισης ανάμεσα στο «τυπικό» και τό «ύλικό» στοιχείο. Όπως λέει ό Μάρξ: «*στη δημοκρατία ή τυπική άρχή (das formelle Prinzip) και ή ύλική άρχή (das materielle Prinzip) ταυτίζονται*». Die Frühschriften, σελ. 48.

2) Marx: Die Frühschriften, σελ. 61.

d' honneur της φαραωνικής γραφειοκρατίας της τρίτης π.χ. χιλιετηρίδας; την αποκάλυψη των μυστικών, την είχε δει κι' αυτή σαν μιὰ «προδοσία κατά τοῦ μυστηρίου της». Ἐτσι, οἱ φράσεις τοῦ εἵδους: «*τὸ μυστικὸ τοῦ κράτους μαθεύτηκε... οἱ μυστικοὶ τόποι μαθεύτηκαν... τὰ μυστικὰ τῶν Βασιληάδων τῆ; Πάνω καὶ τῆς Κάτω Αἰγύπτου μαθεύτηκαν*», ἐπαναλαμβάνονται σάν ἔμμονες ἰδέες μέσα σ' ἓνα κείμενο ποῦ ἀνακαλύφθηκε τώρα τελευταία, καὶ ὅπου ἓνας Αἰγύπτιος ἀνώτερος υπάλληλος ἐξιστορεῖ τὴν πρώτη μαζικὴ ἐξέγερση τῆς ἱστορίας⁽¹⁾. Ἄλλὰ ὁ Μάρξ δὲν μποροῦσε νὰ προβλέψει ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ γραφειοκρατικοῦ μυστηρίου ἐπρόκειτο νὰ διεισδύσει μέσα σ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πολιτικὰ κόμματα καὶ νὰ προσβάλλει αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ θεμέλια τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Ἐνα σχεδὸν αἰῶνα μετὰ τὸν Μάρξ, ὁ Max Weber, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀνήσυχος δημοκράτης, παρατηροῦσε αὐτὴ τὴ διείσδυση τοῦ γραφειοκρατικοῦ μυστικοῦ σ' ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς: «*μὲ τὴν πρόοδο τῆς γραφειοκρατικοποίησης τῶν κομματικῶν ὀργανώσεων*, συμπέρανε ὁ Weber, *ἡ μυστικότητα θὰ κυριαρχήσει ἀκόμα περισσότερο*»⁽²⁾.

Εἶδαμε πρωτύτερα (§ 27) τί διαστάσεις ἔχει πάρει αὐτὴ ἡ γραφειοκρατικοποίηση τῶν μαζικῶν ὀργανώσεων μέσα στὸ ὀλοκληρωτικὸ κόμμα. Μποροῦμε τώρα νὰ υπενθυμίσουμε τὸ πῶς *ἡ μυστικότητα τῆς γραφειοκρατίας κατόρθωσε νὰ ἐκτοπίσει ἐντελῶς τὴν πολιτικὴν*.

Πραγματικά, στὰ ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα, ποῦ ὑποτίθεται ὅτι στηρίζονται πάνω στὴ διαρκὴ κινητοποίηση τῶν μαζῶν, τόσο ἡ *κοινὴ γνώμη* ὅσο καὶ ἡ δημοσίαι δράση εἶναι περιορισμένες σχεδὸν στὸ μηδέν. Ὅσο πιὸ ἐνθουσιώδης γίνεται ὁ «λαϊκὸς ἐνθουσιασμός», τόσο περισσότερο οἱ «λαϊκὲς μάζες» ἀποδεικνύονται ἀνίκανες νὰ ἀναλάβουν μιὰ ὀποιαδήποτε πολιτικὴ πρωτοβουλία, τόσο περισσότερο ἀτονεῖ ὁ λαϊκὸς ἔλεγχος καὶ τόσο περισσότερο μικραίνει ἡ κλίμακα τῆς ἀληθινῆς πολιτικῆς δράσης. Ἡ «ἐποχὴ τῶν μαζῶν» προϋποθέτει μιὰ τέτοια ἀτροφία τῆς μαζικῆς δράσης, τῆς μαζικῆς συνειδήσης καὶ τῆς μαζικῆς μνήμης, ὥστε τὰ ἀρχεῖα τῆς ἀστυνομίας κινδυνεύουν νὰ γίνουν ἡ κύρια ἱστορικὴ πηγή.

Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτῆ, γιγάντιες εἶναι οἱ πρόοδοι ποῦ ἔχουν ἐπιτελεσθεῖ ἀπὸ τὴ μέρα ποῦ ὁ Χίτλερ κατέπληξε τὸν κόσμον ἀναγγέλοντας τὴν «ἀνακάλυψη» τῶν «φοβερῶν» ποινικῶν μητρώων τῶν ἀρχηγῶν τῶν S.A. ποῦ ἀποτελοῦσαν ὡς τὰ τότε τὴν ἀφρόκρεμα τοῦ κόμματός του. «*Ὁ χαρακτήρας αὐτῶν τῶν μισθοφόρων τῆς ἐπανάστασης ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὰ φοβερὰ ποινικά τους μητρώα*»: ἴδου πῶς χαρακτήρισε ὁ Χίτλερ τὴν ἔλιτε τῶν S.A. λίγες μέρες μετὰ τὴν «ἐκκαθάρισή» τους⁽³⁾! Ἄλλ' ἂν τὰ ἦθη τοῦ Rōhm καὶ τῶν συντρόφων του ἦταν παγκοίνως γνωστά, ποῖος

1) Βλέπε τὴ μετάφραση καὶ τὰ σχόλια στὸν A. Moret: *Le Nil et la civilisation égyptienne*, σελ. 261-8.

2) Max Weber: *Wirtschaft und Gesellschaft* II, 671-2.

3) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Hermann Rauschning: *La révolution du nihilisme*, σελ. 76.

θά φανταζόταν, την 27.6.1948, ότι η Γιουγκοσλαβική αστυνομία είχε μια τέτοια «μη φιλική στάση απέναντι στην ΕΣΣΔ»⁽¹⁾, ώστε έφτασε να κατασκοπεύει τους σοβιετικούς στρατιωτικούς και πολιτικούς ειδικούς», κι' ότι αυτή η έλλειψη άβροφροσύνης επρόκειτο να σημαίνει τη ρήξη ανάμεσα στα ως τότε «άδελφά» κομμουνιστικά κόμματα της ΕΣΣΔ και της Γιουγκοσλαβίας. Οι «μάζες» δέν φαινόταν να χουν χαλαρώσει τη σοσιαλιστική τους «έπαγρύπνηση», κι' όμως κανένας δέν είχε παρατηρήσει ότι οι αξιότιμοι αυτοί «ειδικοί» ήταν αντίκειμενο αστυνομικής έπιτήρησης. Καί κανένας δέν μπορούσε να σκεφθεί ότι η άσκηση της «ειδικότητάς» τους ήταν τόσο ασυμβίβαστη με την ασφάλεια — τόσο τη γενική, όσο και την ειδική — του δεύτερου «προπύργιου του σοσιαλισμού», ώστε, προκειμένου να έξακολουθήσει να τους άνέχεται, ο Τίτο προτίμησε να δεχτεί τό σταλινικό άνάθεμα και να έκδιωχθεί στο σκότος τό έξώτερο.

Άλλ' εκείνη την έποχή (1948), η όρθοδοξία αισθανόταν ακόμα την άνάγκη μιás κάποιας «ίδεολογικής», ψευτομαρξιστικής δικαίωσης. "Ετσι π.χ., έκπρόσωπος της «προλεταριακής έπιστήμης», ο Pierre Courtade έσπευσε να πληροφορήσει τους «φίλους της ειρήνης», ότι, στη Γιουγκοσλαβία, «πολύ περισσότερο παρά στη φασιστική Ίταλία και τη χιτλερική Γερμανία», τό χρηματιστικό κεφάλαιο είχε κατορθώσει να «ταυτίσει τó συμφέροντά του με τó συμφέροντά ενός άνώνυμου κρατικού καπιταλισμού»⁽²⁾. "Ετσι από πρότυπη «λαϊκή δημοκρατία», η Γιουγκοσλαβία μεταμορφώθηκε ξαφνικά σε «κρατικό καπιταλισμό». Κι' επειδή ό όρος «κρατικός καπιταλισμός» δέν «ξεσκεπάζει» όσο πρέπει την άπεχθή φύση του τιτισμού, ο Courtade σπεύδει άμέσως να προσθέσει: «δταν λέμε ότι ό Τίτο και η κλίμα του είναι φασίστες, χιτλερικοί με όλη τη σημασία της λέξης, δέν έννοούμε άπλώς (!) ότι είναι οι δήμιοι του Γιουγκοσλαβικού λαού. Θέλουμε να πούμε άκριβώς ότι τό τιτιστικό καθεστώς έχει όλα τó χαρακτηριστικά ενός φασιστικού καθεστώτος, με την επιστημονική, ιστορική έννοια του όρου».

Αυτή την «έπιστημονική, ιστορική» έννοια του όρου φασισμός, οι «φίλοι της ειρήνης» δέν περιμέναν τόν Courtade για να τή μάθουν: άμέσως μετά τη ρήξη, οι φανατικοί του «Εμπορίου Άνατολής και Δύσης» έσπευσαν να έπιβάλουν στη Γιουγκοσλαβία ένα πλήθος από οικονομικές κυρώσεις, που προορίζονταν να πνίξουν την οίκονομία της. Οι τιμές των έμπορευμάτων που έπώλουντο στη Γιουγκοσλαβία, αύξήθηκαν κατά 20-50%. Σταμάτησαν έντελώς τις έξαγωγές μηχανημάτων (πράγμα που δέν τους έμπόδιζε να κατηγορούν τόν Τίτο ότι βάζει προσκόμματα στη... βιομηχανοποίηση της χώρας του) κι' από τό Μάιο του 1949 τό έμπόριο μεταξύ Άνατολής και Γιουγκοσλαβίας, έπεσε στο μηδέν. Παράλληλα με τόν οίκονομικό πόλεμο, οι ψυχοτεχνικοί του ψυχολογικού πολέμου δέν άργησαν ν' άποδείξουν ότι, προτού περάσει στην ύπηρεσία

1) Άπόφαση του Κομμουνόρεμ της 28.6.1948

2) Pierre Courtade: L'entreprise Tito στην Humanité της 10.6.1950.

των αμερικανών «άποικιοκρατών», ό Τίτο κοί ή «κλίκα» του είχαν διατελέσει πρώτα πράκτορες τής Γκεστάπο: ώς γνωστόν, αύτή ή θέση υποστηρίχθηκε από τόν συγγραφέα ένός «Ιστορικό» μυθιστορήματος για τήν *Γιουγκοσλαβική τραγωδία*—πράγμα πού τοϋ επέτρεψε νά πάρει τά 100.000 ρούβλια τοϋ βραβείου Στάλιν τοϋ 1952.

Καταλαβαίνει κανείς γιατί ό κ. Μπουλγκάνιν παρομοίαζε τότε τόν Τίτο μέ τόν 'Ιούδα και τοϋ υποσχόταν ότι σύντομα θά πλήρωνε για τά «αίματρά του έγκλήματα». Και θαυμάζει κανείς άκόμα περισσότερο τή σημερινή έρμηνεία τής ρήξης τοϋ 1948, κατά τήν όποία ό μόνος ένοχος είναι ό... Μπέρια πού είχε κατασκευάσει ψεύτικα «ντοκουμέντα» για τήν κατάσταση στή Γιουγκοσλαβία, μέ τόν σκοπό νά χαλάσει τίς άγαθές σχέσεις πού έπρεπε πάντοτε νά υπάρχουν ανάμεσα στίς «σοσιαλιστικές» αυτές χώρες!

'Ανακαλύπτοντας ξαφνικά τόν «φοβερό ποινικό μητρώο» τοϋ Röhmi, ό Χίτλερ άνακάλυψε έπίσης όχι μόνο ότι ό Röhmi δέν ήταν ό «ήρωας» πού ξαίραμε, αλλά ότι ήταν ένα «παιδί τοϋ χάους». Μέ τόν ψευτο-μαρξισμό τής σημερινής όρθοδοξίας, περνάμε από τήν άτομική στή συλλογική κλίμακα. Δέν πρόκειται πιά για μερικά άτομα αλλά για τόν κοινωνικο-οικονομικό καθεστώς μιās δλάκερης χώρας 16 έκατομ. κατοίκων. 'Ιδού τί έγινε: μελετώντας «*όλα τά ντοκουμέντα πάνω στα όποια στηρίζονταν οι βαρύτερες κατηγορίες και ύβρεις πού έκστομίστηκαν κατά τών Γιουγκοσλάβων ήγετών*», ό Ν. Χρουστώφ άνακάλυψε κι' αυτός ξαφνικά, ότι τόν Γιουγκοσλαβικό καθεστώς δέν ύπήρξε ποτέ «φασιστικό» κι ότι ήταν πάντοτε «λαϊκό-δημοκρατικό» και «σοσιαλιστικό» μέ τήν «έπιστημονική», βέβαια, και «Ιστορική» έννοια τοϋ όρου!

'Εδώ, ό «Ιστορικός ύλισμός» καταλήγει άμεσα στήν... έξαϋλωση τής Ιστορίας (!). 'Η κοινωνιολογική ύφή ένός δλάκερου καθεστώτος δέν όρίζεται πιά μέ κανένα από τά γνωστά μαρξιστικά ή μη μαρξιστικά κριτήρια, δέν βγαίνει από τήν άνάλυση και τήν έπαλήθευση όποιωνδήποτε έξακριβώσιμων δεδομένων («παραγωγικές σχέσεις», «σχέσεις ιδιοκτησίας κ.ο.κ.), αλλά όρίζεται πάνω στή βάση άπόκρυφων πληροφοριών και «ντοκουμέντων» πού άρκει νά ναι κανείς άρχηγός τής «σοσιαλιστικής» άστυνομίας για νά τά φτιάξει όπως θέλει: Δέν άποκλείεται, ν' άποδειχτεί μιá μέρα ότι άν ό Μάρξ χαρακτήρισε τήν οικονομία τής έποχής του ώς καπιταλιστική, αυτό όφείλεται στό ότι έργαζόταν πάνω στή βάση ψεύτικων «ντοκουμέντων» μαγειρεμένων από ένα «κακοήθη» άρχηγό τής άστυνομίας...

'Ανεξάρτητα από τήν κωμικότητα τών έπιχειρημάτων, ή νοοτροπία πού έκδηλώνεται πίσω άπ' αύτή τήν «έρμηνεία» τής Ιστορίας άξίζει νά παρθεί στα σοβαρά. Πραγματικά, μιá τέτοια Ιδεολογία «άντιστοιχεί» και ταιριάζει τέλεια σ' ένα γραφειοκρατικό κράτος πού θεμελιώνεται, όπως

1) Σχετικά μ' αυτό τόν βιασμό τής Ιστορίας, βλέπε. *Τά Θεμέλια τοϋ Μαρξισμού* Α/1, 36-45.

θάλεγε ὁ Μάρξ, πάνω στή «λατρεία τῆς μυστικότητας» καί πού ἔχει μετατρέψει τὴν ἀνακοίνωση ὁποιασδήποτε οἰκονομικῆς [ἢ κοινωνικῆς] πληροφορίας σὲ ἔγκλημα ἐσχάτης «προδοσίας κατὰ τοῦ μυστηρίου του». Μόνο ἓνα τέτοιο κράτος, πού κυριαρχεῖ ὀλοκληρωτικά πάνω στὴν κοινωνία βυθίζοντάς τὴν σὲ μιὰ πλήρη ἄγνοια σχετικὰ μὲ τὴν οἰκονομική καὶ ταξική τῆς διάρθρωση, μπορεῖ νὰ νανουρίζεται μὲ τέτοιες αὐταπάτες. Μόνο ἓνα κράτος πού πιστεύει, ὅπως θάλεγε ὁ Μάρξ⁽¹⁾, ὅτι ἡ «οὐσία τῆς κοινωνίας εἶναι ἀτομικὴ ἰδιοκτησία» καὶ «μυστικὸ» τῆς «γραφειοκρατικῆς ἱεραρχίας», μπορεῖ νὰ καμώνεται ὅτι ἄλλαξε δυὸ φορές γνώμη σχετικὰ μὲ τὸ «σοσιαλιστικὸ» ἢ «φασιστικὸ» χαρακτήρα ἑνὸς ἄλλου κράτους ἐμπιστευόμενο στὰ «ντοκουμέντα» τῶν μυστικῶν του ὑπηρεσιῶν.

Ἐδῶ βρισκόμαστε πέρα ἀπὸ τὶς ἀνησυχίες τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Weber, σ' ἓνα κόσμο ὅπου ἂν οἱ ἀρχηγοὶ φαίνονται γρανιτώδεις, μονολιθικοὶ καὶ ἀτσάλινοι, εἶναι γιὰ τὸ ἐγκέφαλος τῆς κοινωνίας ἔχει μαλακυνθεῖ καὶ ὅπου ὅσο προχωρεῖ αὐτὴ ἢ μαλάκυνση τῶν ἐγκεφάλων, τόσο περισσότερο «ἀτσάλινοι» γίνονται οἱ ἀρχηγοί...

Ὁ Λένιν, πού δὲν μποροῦσε βέβαια νὰ φανταστεῖ ὅτι ἡ γραφειοκρατικὴ μυστικότης ἐπρόκειτο νὰ ἐκμηδενίσει αὐτὲς τὶς ἴδιες τὶς προϋποθέσεις τῆς πολιτικῆς ζωῆς, ζητοῦσε, στὸ ὄνομα τῶν σοβιετ, τὴν πλήρη κατάργηση τοῦ ἐμπορικοῦ μυστικοῦ! *«Χωρὸς τὴν κατάργηση τοῦ ἐμπορικοῦ μυστικοῦ, ὁ ἔλεγχος τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς δὲν θάναί παρὰ μιὰ μάταιη ὑπόσχεση ἢ δὲν θὰ μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ παρὰ μόνο μὲ γραφειοκρατικὲς ἀντιδραστικὲς μεθόδους»* ⁽²⁾. Αὐτὰ ἔλεγε ὁ Λένιν πρὶν ἀπὸ τὴν ὀκτωβριανὴ ἐπανάσταση, τὴν ἐποχὴ πού δὲν ζητοῦσε ἀκόμα τὴ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου», ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ μόνο τὴν ὀλοκλήρωση τῆς δημοκρατικῆς ἐπανάστασης τοῦ Φεβρουαρίου! Τὸ ἐμπορικὸ μυστικὸ, λέει ὁ Λένιν, μπορεῖ νάτιαν θεμιτὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἀνταγωνιστικοῦ καπιταλισμοῦ, *«τώρα ὅμως πού τὸ μεγάλο κεφάλαιο ἔφτασε στὸ στάδιο τῆς μονοπωλιστικῆς συγκέντρωσης, ἐξαφανίζεται αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ λόγος ὑπάρξεως τοῦ ἐμπορικοῦ μυστικοῦ· τὸ ἐμπορικὸ μυστικὸ ἔχει γίνεῖ πιά μιὰ ὑποκρισία, ἀπλῶς καὶ μόνο ἓνας τρόπος ἀπόκρυψης τῶν χρηματιστικῶν ἀπατῶν καὶ τῶν ὑπέρογκων κερδῶν τοῦ μεγάλου κεφαλαίου»* ⁽³⁾. Ἦδη, προσθέτει ὁ Λένιν, σ' ὅλες τὶς ἀναπιυγμένες καπιταλιστικὲς χώρες, ὁ νόμος ἐπιβάλλει στὶς ἀνώνυμες ἐταιρεῖες τὰ δημοσιεύουν τὸν ἰσολογισμό τους, *«ἀλλὰ ὁ ἔλεγχος αὐτὸς εἶναι ἓνας γραφειοκρατικὸς, ἀντιδραστικὸς ἔλεγχος: δὲν ἀνοίγει τὰ μάτια τοῦ λαοῦ, δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ γνωρίσει ὅλη τὴν ἀλήθεια γιὰ τὶς ἐπιχειρήσεις τῶν ἀνωνύμων ἐταιρειῶν»* ⁽⁴⁾.

Αὐτὴ ἡ ἔλλειψη δημοσιότητας ἦταν, γιὰ τὸν Λένιν, μιὰ βαρύτερη

1) Βλ. ἔνθ. ἀν. Die Frühshriften σελ. 60-61.

2) Λένιν: *Ἡ ἐπιχειρήσιμη καταστροφή*, κτλ. ἔνθ. ἀν. II, 107.

3) Λένιν: ἔνθ. ἀν. II, 108.

4) Λένιν: ἔνθ. ἀν. II, 109.

παραβίαση τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν : «Γιὰ νὰ ἀποδειχτοῦμε ἐπαναστατικοὶ δημοκράτες, συμπεραίνει :

Πρέπει ἀμέσως νὰ θεσπίσουμε ἕνα νέο νόμο πού νὰ καταργήσει τὸ ἐμπορικό μυστικό, νὰ ἀναγκάσει τὶς μεγάλες ἐπιχειρήσεις νὰ δώσουν λεπτομερῶς λόγο γιὰ ὅλους τοὺς τὰ πεπραγμένα, καὶ νὰ δώσει σὲ κάθε δμάδα πολιτῶν, συγκροτημένη πάνω στὴ βάση τῆς δημοκρατίας, περιλαμβάνουσα ἕνα ὀρισμένο ἀριθμὸ ἐκλογέων (ὡς ποῦμε 1.000 ἢ 10.000), τὸ δικαίωμα νὰ ἐλέγξουν ὅλα τὰ νοκουμένα ὄλων τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων ἀνεξαιρέτως. Αὐτὸ τὸ μέτρο εἶναι ἐντελῶς καὶ εὐκολώτατα πραγματοποιήσιμο· καὶ μόνον αὐτὸ μπορεῖ ν' ἀποδεσμεύσει τὴ λαϊκὴ πρωτοβουλία, νὰ κάνει δυνατὸ τὸν ἔλεγχο τῶν συνδικάτων τῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν ἐργατῶν, τῶν πολιτικῶν κομμάτων· μόνον αὐτὸ μπορεῖ νὰ κάνει ἀποτελεσματικὸ καὶ δημοκρατικὸ αὐτὸ τὸν ἔλεγχο».

Αὐτὸ ἦταν τὸ μίνιμουμ τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος, δηλαδὴ τὸ μέρος τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος πού μποροῦσε νὰ πραγματοποιηθεῖ μέσα στὸν καπιταλισμό. Κι' αὐτὸ ὅμως, λέει εἰρωνικά ὁ Λένιν «οἱ μενσεβίκοι μας τὸ φοβοῦνται σὰν τὴ φωτιά» (1)! Τί θῆλεγε ὁ Λένιν γιὰ τοὺς μπολσεβίκους τῆς σταλινικῆς περιόδου; Τὴν κατάργηση τοῦ οἰκονομικοῦ μυστικοῦ, τὴ φοβοῦνται πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς μενσεβίκους τῆς ἐποχῆς τοῦ Λένιν. Καὶ τὸ «ἐμπορικό μυστικό», πού «κανονικά», «θεωρητικά» ἔπρεπε νάχει χάσει κάθε λόγο ὕπαρξης στὸ στάδιο τῆς κρατικῆς καὶ ὄχι ἀπλῶς μονοπωλιστικῆς συγκέντρωσης, ἔχει πάρει τέτοιες διαστάσεις ὥστε ἔχει περιλάβει καὶ τὶς στατιστικὲς τῶν μισθῶν καὶ τὶς στατιστικὲς τοῦ κόστους τῆς ζωῆς—τὶς στατιστικὲς δηλαδὴ πού ἡ δημοσιότητά τους εἶναι, ἀπὸ καιρὸ, ἀρχὴ καθιερωμένη σ' ὅλες τὶς καπιταλιστικὲς χώρες.

(Συνεχίζεται)

1) Λένιν: Ἐνθ., ἄν. II, 111.